

V

PARES, ONGLES I TIETA

La comunicació epistolar amb els meus pares i tieta resultava escassa i difícil. Les cartes anaven i venien via Roma. Eren sotmeses a una rigorosa censura - no recordo si republicana o nacionalista -. Possiblement ara l'una ara l'altra o a totes dues alhora. Però amb ells no existia l'entrebanc de la mala voluntat, com en el cas del meu marit i cunyades. Amb els pares i la tieta no vam deixar mai de comunicar-nos. Darrerament ells havien marxat de Vilada perquè ja no aconseguien trobar res mengívol. Ja els darrers temps, quan jo hi havia pujat abans d'emprendre el camí de Suïssa, molts dies ens quedàvem sense pa. Menjàvem remolatxes bullides i farro fet amb farina de guixes o de blat de noro. El pare anava de masia en masia. Feia el retrat de la mestressa o d'una de les noies; acceptava com a pagament un tros de pa que portava triomfalment a casa on era rebut amb aplaudiments i rialles. Les darreres notícies dels pares m'arribaven de Sant Pere Pescador. Vivien a casa del cosí Vador, el qual, a més de bones terres de conreu era amo d'una fleca. La tieta s'estava a casa la Gracieta, germana d'en Vador i antiga companya seva d'escola. Prudenci Bertrana durant la seva estada al poblet empordanès, escrivia el darrer volum de la seva autobiografia novel·lada: "L'Impenitent" el qual no seria publicat fins uns anys després de la seva mort.

Les primeres lletres de Sant Pere Pescador havien estat per a mi

ben tranquil·litzadores. Pares i tieta vivien en família, satisfecien la gana, respiraven els aires purs dels camps no bombardejats. Però així que els nacionalistes van entrar a Barcelona dictaven una ordre que obligava els barcelonins a tornar ràpidament a llurs habitatges si no volien perdre el dret d'ocupar-los.

Amb força recança els pares i la tieta abandonaven la pau i seguretat de Sant Pere Pescador per afrontar la inseguritat i el batibull de la nova Barcelona, conquistada i reorganitzada per la gent d'ordre. El pare però havia perdut la seva col·locació de funcionari municipal, mestre de dibuix de l'Escola del Bosc a Montjuïc i també la de crític teatral i col·laborador literari de "La Veu de Catalunya" - Catalunya, entre altres coses, s'havia quedat sense veu -. A casa els pares ja no hi entraria cap sou. El cap de casa s'havia quedat sense feina, sense cap mitjà de guanyar-se la vida. Més tard, gràcies a la benèvola intervenció d'en Carreres Artau, Prudenci Bertrana aconseguia de l'Ajuntament de Barcelona una petita pensió de jubilat.

No costa gens d'imaginar-se la desolació del pare en veure prohibida la llengua catalana. Segons van dir-me cap allà l'any cinquanta, quan jo vaig tornar a Catalunya, un personatge ben situat li havia ofert una col·laboració a "La Vanguardia Española". El pare la va refusar convençut que el valor i el prestigi dels seus escrits es fundaven principalment, en la riquesa, puresa i perfecció de la llengua catalana que amb

tant de mestratge i amor havia conreat durant la seva llarga vida. En castellà no sabia expressar-se. Ja era massa vell per a aprendre. Tenia massa dignitat per a tractar de competir amb aquells que el coneixien millor o gastaven menys escrúpols professionals.

Fou justament en aquella dolora època de després de la guerra civil quan el pare va contreure la seva malaltia de cor, malaltia que no va trigar a endur-se'l. Jo li enviava de de Ginebra uns comprimits que calmaven les seves crisis. El doctor Leandre Cervera els hi havia receptats i no es trobaven a les farmàcies de Barcelona.

També esdevingué en aquella mateixa època que l'oncle de Xile arribà providencialment a Barcelona resolent, almenys per una temporada, els problemes econòmics de la família. Jo, a l'oncle Ramon ja li havia escrit des de Suïssa, explicant-li francament la meva situació econòmica i familiar. En fer-ho m'animava l'esperança que m'invitaria a passar una temporada a Santiago on ell tenia diners, prestigi i casa pròpia que regentaven dues velles senyoretes germanes, amb cap de les quals l'oncle no s'havia volgut mullerar perquè, segons va explicar ell mateix, les dues estaven forasenyadament enamorades d'ell i si l'oncle n'hagués triada una sola com mana l'església i les lleis constituïdes, l'altra, la no escollida, hauria lliurat immediatament l'ànima a Déu. Lògicament el cavalleresc Ramon Salazar no volia carregar la seva consciència amb aquella mort i havia decidit romandre solter bo i compartint el seu afecte i la

la seva llar entre les dues germanes.

Ja una altra vegada, força anys enrera l'oncle Ramon enviat en missió oficial pel govern de Xile, havia fet una llarga estada a Europa.

En aquells temps l'oncle m'anomenava afectuosament mi canaquita linda. Llavors jo ignorava el sentit de la paraula canaca, sentit que no vaig descobrir fins arribar a les illes del Pacífic. Allí l'escoltava sovint referint-se als habitants de les Hawaii i potser també d'altres illes Polinèsies, però només de copsar el to tendre amb el qual l'oncle Ramon deia mi canaquita linda jo comprenia que aquells mots constituïen una apel·lació falaguera.

A Ginebra, després de la guerra d'Espanya, en trobar-me abandonada del meu marit, expulsada de la llar de la seva mare, jo havia enviat, com he dit, un S.O.S. a l'oncle Ramon amb qui sempre havia tingut correspondència. Jo suposava que la meua situació era prou dramàtica perquè l'oncle em demostrés el seu afecte, afecte que les seves lletres permetien creure pregon i sincer i que, en ~~cas~~, aquest cas, podia traduir-se en l'envio d'un passatge i una invitació a anar tot seguit a Xile almenys per una temporada. Però una volta més em vaig equivocar. De Xile va arribar una ràpida contesta: una carta llarga plena de prudentíssims consells: paciència, voluntat de treball, perseverància i resignació. La vaig furiosament esquinsar i llençar a les escombreries mentre esclafia una sorollosa rialla. Era palès que tot havia de fallar. Es veu que l'hora era

arribada dels grans fracassos sentimentals, econòmics, socials... I justament un dels més importants era, sens cap mena de dubte, el de la meua força moral. La guerra m'havia atuit, m'havia fet feble. Jo ja no era capaç de plantar cara a l'adversitat amb el braó que ho hauria fet uns anys enrera. Ni tampoc no tenia la fe en els homes que poblen el món com la tenia abans de la guerra civil espanyola. Em trobava en ple període de decadència física i moral.

Però després d'aquell període n'havia de venir un altre de recuperació, com veureu si continueu llegint aquestes memòries, període moralment, intel·lectualment i espiritualment lluminós, on reneix amb més força que mai la meua personalitat lliure, independent, ja definitivament solitària fins les portes de la vellesa quan amb el natural allunyament, puc judicar i descriure aquella i altres èpoques de la meua turmentada però rica existència.

Mentre jo cercava treball a Ginebra l'oncle Ramon, ignoro per quin o per quins motius, havia decidit abandonar Xile per una temporada. Tornava a Espanya qui sap si amb la intenció de romandre-hi al costat de les seves germanes i cunyat. L'oncle Albert ja era mort i l'oncle Ramon no coneixia els fills del seu germà.

En desembarcar a Barcelona la guerra ja tocava a la seva fi. Els nacionalistes eren amos de Catalunya i aquesta avinentesa devia plaure l'oncle Ramon, home de dretes, conservador i clericalista. Havia anat a

viure a Roger de Llúria núm. 4, 4t. pis, estatge de les seves germanes i cunyat. Des d'allí adesiara m'enviava diners. Va fer-ho fins a la intervenció de monsieur Choffat, el qual de totes passades volia completar la meva educació moral a base de fer-me passar gana. - Penso que aquest procediment era molt arrelat en la família del meu marit. I si jo no hagués estat un cas perdut potser haurien reeixit a domar-me -. La mare em va escriure una carta tristíssima en la qual m'explicava la conversa de l'oncle Ramon amb monsieur Choffat. Sembla que la descripció que el suís va fer al xilè dels meus caràcter i conducta no fou del gust de l'oncle. Les meves idees eren contràries als principis morals i socials de Ramon Salazar. L'oncle, oblidant que em condemnava a morir de gana i de fred, va abandonar-me per sempre.

Debades la mare i la tieta i també una amiga de casa, la senyora Jover, van defensar-me acaloradament. Volien esborrar l'efecte de les acusacions de monsieur Choffat. Però l'oncle se sentia ofès fins a les fibres més nobles de la seva noble ànima, recta, moralitzant i devota i no em va perdonar mai.

Totes aquestes acusacions, el senyor Choffat no me les havia fetes mai a mi directament, de manera que jo ignorava la seva rancúnia acumulada i secreta, la qual no el va privar de prendre possessió de tots els meus bens mobles aplegats al nostre estatge de la Diagonal 315, mentre continuava exercint el seu sistema pedagògic familiar: la gana adreça.

- Ignoro si l'oncle pensava el mateix -. Confesso que la idea no era del tot desencertada. Perquè si bé no van aconseguir educar-me, matar-me de fred i de gana, van estar a punt d'aconseguir-ho.

Tot el que vaig viure en aquella època, no solament com sinó amb qui ho vaig viure, obeeix a aquest impuls de la meva naturalesa: la germanor amb els apàtrides, els exilats, els fora de llei per causa d'idees... Les fronteres d'Espanya tancades, l'ajuda i amistat de l'oncle Salazar i de la meva família política, perdudes, els pares vells i malalts vivint de la caritat d'aquell mateix oncle que a mi me la negava... Enmig de semblants circumstàncies jo havia de refer la meva vida desfeta, sola, sense diners, sense treball... i en una atmosfera pre-bèl·lica que s'ensumava i es respirava arreu d'Europa i més enllà.